ڪڻڪ جي پيداواري ٽيڪنالاجي

ليکڪ

رياض علي سيال — ايگريڪلچر آفيسر

عرفان احمد وستڙو — ايگريڪلچر آفيسر

پاران: اسلامڪ رليف پاڪستان

سهڪار: ناروي جيئن ايمبيسي

Wheat - ڪڻڪ

زمين جي چونڊ ۽ تياري:

ڪڻڪ لاءِ اهڙي زمين چونڊ ڪجي جيڪا زرخيز ۽ ناامياتي مادي سان ڀرپور هجي. پر جيڪڏهن زمين ڪمزور هجي ته اُن زمين کي ڪڻڪ پوکڻ کان هڪ مهينو پهرين ڳريل سڙيل وڻاڻ جي ڀاڻ جون 3 ٽرڪون ڏئي هرن سان ملائي ريج ڪجي. تي سگهي ته ٻٽو ريج ڪجي ته جيئن ڀاڻ زمين ۾ چڱي ريت ڳري ملي وڃي. جنهن بعد زمين کي نوس ڪلٽيويٽر جا ٻه هر ڏئي پوکيءَ لاءِ تيار ڪجي. ناڙي پوک لاءِ ڪلٽيويٽر پويان ڳاڏي ٻڌجي ته جيئن زمين ۾ سيڪ موجود رهي.

جيڪڏهن زمين هموار نه هجي ته پوءِ زمين کي ليزر مشين ذريعي سنوت ۾ آڻجي ته جيئن فصل کي هڪجيترو پاڻي ۽ ڀاڻ ملي سگهي.

جنسون ۽ پوکيءَ جي مُند:

سفارش ڪيل جنسو	علائقو	پوکيءَ جو وقت
بنيظير-13، حمل- 13 مومل- 89، آبادگار-93، سرسبز، خرمن، سسئي ۽ ڪرن-95	ڏکڻ سنڌ	پهرين نومبر کان 20 نومبر
	اتر سنڌ	7 نومبر کان 30 نومبر
ٽي جي- 83، انمول- 91، سرسبز ۽ ڪرن-93	ڏکڻ سنڌ	21 نومبر کان 15 ڊسمبر
	اتر سنڌ	پهرين ڊسمبر کان 21 ڊسمبر
ٽي ڊي-1، سڪرنڊ-1، پٿائي ۽ مارئي- 2000	سچي سنڌ	پهرين نومبر کان 25 ڊسمبر

پوکڻ جا طريقا:

ڪڻڪ جي پوکي جا ٽي طريقا آهن

1. ڇٽ ڪيڻ 2. ڪُر يا گهڙٻي 3. ناڙي پوک.

ڇٽ ڪيڻ سارين کان پوءِ وانڊي تيل زمين لاءِ مناسب طريقو آهي. جڏهن ته سارين جي وانڊي تيل زمين ۾ زيرو ٽليج ناڙيءَ ذريعي ٻڻ پوکي ڪري سگهجي ٿي. پڪين، سر ۽ ڪلر وارين زمينن ۾ ڪُرَ يا گهُڙٻي پوک ڪجي. پر ڪُرَ يا گهُڙٻيءَ واري پوک لاءِ هڪ ته جڏهن زمين پاڻي ڪٽي وڃي ته پوءِ ٻج ڳپ ۾ ڇنجي ۽ ٻج کي ڇٽڻ کان پهرين پاڻيءَ ۾ 8 کان 10 ڪلاڪ پسائڻ گهُرجي. ٻج کي پاڻيءَ ۾ پسائڻ سان ٻج جو ڦوٽهڙو وڌيڪ پلو ٿيندو. اهڙي طرح پلين زمينن ۾

ڪٽڪ جي پوکي ناڙيءَ رستي ڪجي. ناڙي پوک ۾ گندگاهه جي ضابطي ۾ آساني ٿئي ٿي. ياڻ صحيح طريقي ڏجي ٿو. ٻج گهٽ استعمال ٿئي ٿو ۽ ڦوٽهڙو پلو ٿيڻ سان گڏ ناڙي پوک ٻين جي مقابلي ۾ وڌيڪ پيداوار ڏئي ٿي.

ٻج (ڪلوگرام في ايڪڙ):

جنسون	ناڙيءَ ذريعي	ڇٽ ڪيڙ ذريعي	ڪُريا گهڙٻيءَ ذريعي	ڪرين تي پوک
اڳاٽي پوک	50	55	60	60
پاڇاٽي پوک	60	65	70	70

ياڻن جي گُهرج:

عام طور تي سنڌ جون زمينون نائٽروجن، فاسفورس ۽ پوٽاش ۾ ڪمزور آهن. جڏهن ته عام آبادگار نائٽروجن ۽ فاسفورس وارا ياڻ ڪٽڪ کي ڏئي ٿو پر پوٽاش نٿو ڏئي. نائٽروجن ۽ فاسفورس ۾ به فاسفورس گهٽ ۽ نائٽروجن وڌيڪ ڏني وڃي ٿي جنهن جي ڪري گُهربل پيداوار نٿي ملي. ان ڪري آبادگارن کي صلاح ٿي ڏجي ته زمين جي مٽي ڪنهن ويجهي مٽيءَ ۽ پاڻيءَ جي چڪاس واري ليبارٽريءَ مان ضرور چڪاس ڪرائن ۽ ليبارٽريءَ جي ماهرن جي سفارشن مطابق ياڻ جو استعمال ڪن. پر جيڪڏهن ڪنهن اٽڙ سبب جي ڪري مٽي چڪاس نه ٿي سگهي ته پوءِ سني زمين ۾ هيٺين ريت ڪٽڪ جي فصل کي ياڻ ڏيڻ گُهرجي.

1. پوکيءَ وقت 1 ½ ٻوري ڊي اي پي، ۽ هڪ ٻوري ايس، او، پي في ايڪڙ ڏيڻ گُهرجي. جڏهن ته 2 ڪان اوائي ٻورين يوريا ٻن ڪان ٽن قسطن ۾ استعمال ڪجن.

2. ڪٽڪ جي ٽي ڊي-1 جنس کي 2 ٻورين ڊي اي پي ۽ 3 ڪان 4 ٻورين يوريا في ايڪڙ ڏجن. جست Zn جي کوٽ ختم ڪرڻ لاءِ زنڪ سلفيٽ 6 ڪلو گرام في ايڪڙ پهرين پاڻي تي ڏجي.

ڪٽڪ لاءِ مرحليوار پاڻيءَ جي ورهاست

ڪل پاڻي	پهريون پاڻي ٽن هفتن يا 21 ڏينهن ڪان پوءِ	ٻيون پاڻي ڇهن هفتن يا 42 ڏينهن ڪان پوءِ	ٽيون پاڻي نون هفتن يا 63 ڏينهن ڪانپوءِ	چوٿون پاڻي ٻارهن هفتن يا 84 ڏينهن ڪانپوءِ	پنجون پاڻي پندرهن هفتن يا 105 ڏينهن ڪانپوءِ	ڇهون پاڻي ارڙهن هفتن يا 126 ڏينهن ڪان پوءِ
6	ٻن پاڙ نڪرڻ وقت	ٻوڙي ٻڌڻ وقت	سنگ نڪرڻ وقت	ٻور اچڻ وقت	داڻي ۾ کير ٿيڻ وقت	داڻي ٻجڻ وقت
5	ٻن پاڙ نڪرڻ وقت	ٻوڙي ٻڌڻ وقت	سنگ نڪرڻ وقت	-	داڻي ۾ کير ٿيڻ وقت	داڻي ٻجڻ وقت

4	پن پاڙ نڪرڻ وقت	ٻوٽي ڦٽڻ وقت	سنگ نڪرڻ وقت	-	داڻي ۾ کير ٿيڻ وقت	-
3	پن پاڙ نڪرڻ وقت	-	سنگ نڪرڻ وقت	-	داڻي ۾ کير ٿيڻ وقت	-
2	پن پاڙ نڪرڻ وقت	ٻوٽي ڦٽڻ وقت	-	-	-	-
1	پن پاڙ نڪرڻ وقت	ٻوٽي ڦٽڻ وقت	-	-	-	-

گندگاهه:

سوڙهن پنن وارن گاهن لاءِ ٽاپڪ 120 گرام في ايڪڙ يا ايڪسل 330 ملي ليٽر في ايڪڙ ۽ ويڪرن پنن وارن گندگاهه لاءِ بڪٽرل سپر 300 کان 400 ملي ليٽر في ايڪڙ ۽ سوڙهن ۽ ويڪرن گڏيل گندگاهن لاءِ ايٽلانٽس 120 کان 160 يا پري وينٽ پلس 100 گرام يا ايفينٽي 600 کان 800 گرام في ايڪڙ ڦوهارو ڪجي. سمورن زهرن کي 120 ليٽر پاڻي ۾ ملائي ڦوهارو ڪرڻ گهرجي. ڦوهاري لاءِ مشين ۾ گندگاهه وارو نوزل استعمال ڪجي.

جيت ۽ بيماريون:

جيتن ۽ بيمارين جو گهٽو ڪري سنڌ جي ادارن پاران ايجاد ڪيل ڪڻڪ جنسن تي حملو نٿو ٿئي پر جيڪڏهن موسمي حالتن جي ڪري ڪٿي حملو نظر اچي ته جلد حد جي زرعي ماهر سان رابطو ڪجي.

ڪڻڪ جون بيماريون:

ڪڻڪ جي فصل کي ڪيترين ئي بيمارين لڳن ٿيون. جيڪي پيداوار تي اثر انداز ٿين ٿيون. انهن کي روڪڻ لاءِ ضروري آهي ته:

- مدي خارج جنسون نه پوکيون وڃن.
- بيمارين کان پاڪ ۽ سفارش ڪيل جنسون پوکجن.
- پوکي کان پهريان ذکر ڪيل دوائون جهڙوڪ: ٽاپسن اير يا بينليٽ وغيره ٻج سان ملائي پوءِ پوکڻ گهرجن.
- فصلن جي وار ڦير سان پوکي ڪرڻ گهرجي.
- ڪاٽي(Smut) لڳل ٻوٽو يا سنگ پٽي ساڙي ڇڏڻ گهرجي.

سنڌ ۾ لڳندڙ بيمارين جون علامتون ۽ بچاءُ جا اپاءُ هيٺ ڏجن ٿا.

پيلي يا پٽا پٽي رتي (Strip or Yellow Rust)

هي بيماري گهٽ سيءُ پوڻ ڪري ڪڏهن ڪڏهن ڪٿي ڪٿي لڳي ٿي. گرمي جي درجي وڌڻ سان خود بخود ختم ٿي وڃي ٿي. هن بيماري ۾ پنن تي پيلي رنگ جي ليڪا ٿيندا آهن. آخر ۾ داڻا سڪي ختم ٿي ويندا آهن. هن بيماري کان بچاءُ لاءِ

بيماري کان پاڪ جنسو پوکيون وجن. جيڪڏهن فصل ۾ بيماري لڳي وڃي ته ان جي ضابطي لاءِ ٽلٽ 200 ملي ليٽر يا نيٽيوو 60 گرام يا امسٽارٽاپ 600 ملي ليٽر يا اسڪور 150 ملي ليٽر في ايڪڙ ڦوهارو ڪريو.

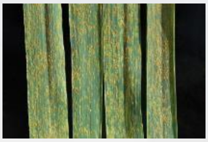

پن واري رتي (Leaf Rust)

هن بيماري جو سنڌ ۾ شديد حملو ٿئي ٿو. تدارڪ نه ڪرڻ سان ڪافي نقصان ٿئي ٿو. هن بيماري ۾ پنن تي نارنگي يا بادامي رنگ جا ڦلوڪڙا ٿين ٿا ۽ انهن مان ناسي رنگ جا گول ذرڙا هر وقت خارج ٿين ٿا جيڪي هوا جي ذريعي اڏامي ميلن ۾ پکڙجي وڃن ٿا.

هن بيماري کان بچڻ لاءِ به ضروري آهي ته بيماري کان پاڪ ۽ سفارش ڪيل جنسون پوکڻ گهرجن. جيڪڏهن فصل ۾ بيماري لڳي وڃي ته ان جي ضابطي لاءِ ٽلٽ 200 ملي ليٽر يا امسٽارٽاپ 600 ملي ليٽر نيٽيوو 60 گرام يا اسڪور 150 ملي ليٽر في ايڪڙ ڦوهارو ڪريو.

ڪاري يا تيلي جي رتي (Stem Rust)

هن بيماري جو حملو پنن، تيلن ۽ سنگن تي ٿئي ٿو. شروعات ۾ الڳ الڳ ڳاڙها يا ناسي داغ ٿيندا آهن. جيڪي سخت حملي جي صورت ۾ ڪارو رنگ اختيارڪري ملي ويندا آهن. هن بيماري جا جراثيم هوا وسيلي پري پري تائين پکڙجي ويندا آهن. 12 کان 18 ڏينهن تائين ڦيرو پورو ڪري ٻئي فصل ۾ جراثيم پکڙيندا آهن. هي بيماري خاص ڪري فيبروري ۾ لڳندي آهي. بچڻ لاءِ ضروري آهي

ته بيماري کان پاڪ ۽ سفارش ڪيل جنسون پوکڻ گهرجن. جيڪڏهن فصل ۾ بيماري لڳي وڃي ته ان جي ضابطي لاءِ ٽلٽ 200 ملي ليٽر يا امسٽارٽاپ 600 ملي ليٽر يا اسڪور 150 ملي يا ليٽر في ايڪڙ يا نيٽيوو 60 گرام في ايڪڙ ڦوهارو ڪريو.

ڪاٽي (Smut)

سنڌ ۾ هن بيماري جو صرف هڪ قسم کليل ڪاٽي (Loose Smut) لڳندي آهي. هن بيماري جو حملو صرف سنگ تي ٿيندو آهي. جيڪو ڪاري ٻوري ۾ تبديل ٿي ويندو آهي. هوا ۾ اڏامي ٻئي فصل تي جراثيم پکيڙيندو آهي. متاثر تيل ٻوٽا ٻين ٻوٽن کان اڳ سڙڻ ۽ سکڻ شروع ڪن ٿا. هن بيماري کان بچڻ لاءِ اهڙو ٻج استعمال ڪجي جيڪو صحتمند ۽ گندگاه کان پاڪ هجي. پوکي لاءِ پاڪ ۽ سفارش ڪيل جنسون پوکڻ گهرجن.

پوکي کان اڳ بينليٽ 50 ڊبليو جي دوا جا 2 گرام في ڪلو گرام ٻج سان چڱي طرح ملائي پوءِ ٻج پوکڻ گهرجي. جون جولاءِ مهينن ۾ گرمي جو درجو 38 ڊگري سينٽي گريڊ کان مٿي هجي ته متاثر ٻج عام پاڻي ۾ 4 ڪلاڪ پسائي، سنهي تهه سان پکيڙي چڱي طرح سڪائي، ٻج ۾ موجود جراثيم ختم ڪري سگهجن ٿا. جيڪڏهن فصل ۾ بيماري لڳي وڃي ته ان جي ضابطي

لاءِ تلٽ 200 ملي ليٽر يا نيٽيو 60 گرام يا امسٽارٽاپ 600 ملي ليٽر يا اسڪور 150 ملي ليٽر في ايڪڙ ڦوهارو ڪريو.

ڪڻڪ جو لابارو ۽ ڳاهه

ڪڻڪ مان في ايڪڙ بهتر پيداوار حاصل ڪرڻ لاءِ لابارو ۽ ڳاهه صحيح وقت تي ڪرڻ گهرجي. يعني ته اجا ڪڻڪ ثوري ڪچي هجي ته لابارو نه ڪجي ۽ پچي وڃڻ کان پوءِ لاباري ۾ دير نه ڪجي جيڪڏهن ڪچي ڪڻڪ جو لابارو ڪيو ويو ته داڻا مارجي ويندا. ۽ وري پچي وڃڻ کان پوءِ لاباري ۾ گهڻي دير ڪئي وئي ته ڪڻڪ جا سنگ ٽٽي پوندا ۽ سنگ ۾ موجود داڻا ڇڻي ويندا. جنهن ڪري پيداوار گهٽجي ويندي.
جڏهن مارچ ۽ اپريل وارن مهينن ۾ جيئن ئي گرمي وڌندي آهي ته ڪڻڪ جو فصل به پچي راس ٿيندو آهي. جڏهن ڪڻڪ جو رنگ سائي مان ڦري پيلو يا سونهري ٿي وڃي تيلا ۽ سنگ سڪي وڃن ۽ مڙڻ لڳن ۽ جڏهن 95 کان 98 سيڪڙو سنگ پچي وڃن ته لاباري ۾ دير نه ڪجي. لاباري ۾ 10 کان 15 ڏينهن دير ڪرڻ سان ڪڻڪ 5 کان 10 سيڪڙو ڇاڻو ڪري زيان ٿي وڃي ٿي. ان ڪري ايڏي وڏي نقصان کان بچڻ لاءِ وقت تي لابارو ڪرڻ تمام ضروري آهي.
لابارو هميشه صبح جو سوير يعني فجر جو شروع ڪجي ۽ منجهند کان اڳ ختم ڪجي. ڇو ته گرميءَ جو درجو وڌڻ ڪري سنگ ٽٽڻ ۽ داڻن ڇڻڻ جو انديشو هوندو آهي. لابارو زمين سان لائي ڪرڻ گهرجي ته جيئن ٻُهه وڌيڪ حاصل ٿئي لاباري ڪرڻ وقت تڪڙ بلڪل نه ڪجي ۽ سٽريون هڪ مهاڙيون ناهجن ۽ ڪوشش ڪري ڳڍ ڪري ڏين ۽ سرن مان نهيل نوڙين يا نئين پراڻي واڻ سان ننڍا ننڍا ڳڍا ٻڌي ڇڏجن. ڇو ته هن وقت تيز هوا، برسات ۽ ڳڙي وغيره جو خطرو هوندو آهي. پوءِ جيڪڏهن ڳڍا ٻڌل نه هوندا ته ول ٽڙي پکڙي زيان ٿي ويندي. ڳڍن کي ٻن ٽن ڏينهن لاءِ ٻني ۾ رهڻ ڏجي ته جيئن ول چڱيءَ طرح سڪي وڃي ۽ ان ڳاهه جي مشين مان آساني سان صاف ٿي نڪري سگهي ۽ داڻا پچي ٽٽي زيان نه ٿين.

ذخيرو:

ڪڻڪ کي ذخيري وارن جيتن کان بچاءَ لاءِ اَنُ ديري مان صاف ٻورين ۾ پرجي ۽ گُندين کي صاف ڪجي. گهرن ۾ ننڍي سطح تي ڪڻڪ ذخيرو ڪرڻ لاءِ ڪڻڪ کي چڱيءَ طرح اُس ۾ سڪائي صاف گنديءَ ۾ وجهي نم جا پن وجهي فاسٽاڪسن جون گوريون وجهي هوا بند ڪري ڪنهن ڪليل هوادار ۽ جانوري واري جاءِ تي رکڻ گهرجي. پر جي ڪڻڪ وڏي پيماني تي ذخيرو ڪرڻي هجي ته 2 ڪلو چُن 2 ڪلو توتيو الڳ الڳ پلاسٽڪ جي ٿانو ۾ 24 ڪلاڪ ڳاري ڪپڙي ۾ ڇاڻي ڪري 50 لٽر پاڻيءَ ۾ ملائي گدام جي پٽين، ڇت ۽ فرش تي پوچي ڪرڻ گهرجي. اهو عمل ڪڻڪ ذخيرو ڪرڻ کان هڪ مهينو اڳ ڪرڻ گهرجي ۽ بعد ۾ فاسٽاڪسن جون گوريون وجهي گدام کي هوا بند ڪجي.